

Sjælesorg i bevægelse - Anmeldelse og kommentar til en sjælesorgsbog

Af Børge Haahr Andersen, tidligere rektor på Dansk Bibel-Institut
og lærer i praktisk teologi på FIUC-K.

bha@dbi.edu

Sjælesorg i bevægelse. En introduktion til hovedspor i Sjælesorgens teologi og praksis i Danmark.
Redigeret af Lone Vesterdal og Thomas Gudbergsen. Eksistensen København 2021. 374 sider.

Indledning

Der er ikke mindre end 23 danske forfattere til den artikelsamling om hovedspor i dansk sjælesorg, som to præster, Thomas Gudbergesen og Lone Vesterdal har redigeret. Det er dog en nordmand, som er den gennemgående hovedperson i artiklerne, nemlig professor Tor Johan Grevbo. Bogen har fire dele. Første del har seks artikler om Tor Johan Grevbo som lærer i sjælesorg i Danmark. Anden del er seks artikler om "Sjælesorg i sundhedssektoren", del tre er "Sjælesorg i sogn og samfund" og del fire er "Teologiske kilder for sjælesorgen". Thomas Gudbergesen medvirker eller er forfatter til fire af artiklerne. Danmarks store lærer i praktisk teologi fra 1976-2018, Hans Ravn Iversen, medvirker til eller er forfatter til tre artikler. Sygeplejerske og tidligere højskolelærer Rita Nielsen, en kendt forfatter til flere populære bøger om sjælesorg, har skrevet en artikel. Ligeledes nu afdøde mangeårig formand for Kirkens Korshær Bjarne Lenau Henriksen. Lektor emeritus i Sjælesorg på pastoralseminariet, Elmo Due er også blandt forfatterne. De øvrige forfatter har alle specialiseret sig i områder inden for sjælesorg eller virket med sjælesorg i praksis.

Tor Johan Grevbo

Der er gode grunde til, at Tor Johan Grevbos forfatterskab og sjælesorgsbevægelse er så kendt og udbredt i Danmark. Han har fra 1985-2020 været på tre-fire årlige besøg i Danmark og undervist i sjælesorg i alle mulige sammenhænge (50). Fagligt har han ydet en stor indsats på Menighedsfakultet og Det teologiske Fakultet i Århus, på Sjælesorgscenteret på Kolonien Filadelfia i Dianalund, på Folkekirkens efteruddannelse i Løgumkloster og på Det teologiske Fakultet i København. Første gang Tor Johan Grevbo var i Danmark, var ved en fælles invitation fra Det teologiske Fakultet i Århus og Menighedsfakultetet, Århus. På MF, Århus, indsamlede 30 studerende 1000 kr. hver, for at der kunne være råd til denne ekstra satsning. Det hører til absolutte sjældenheder, at statsfakultetet og det private konfessionelle uddannelsessted, Menighedsfakultet, har kunnet lave fælles undervisningstilbud. Og at det tilmed var inden for emnet sjælesorg, som på dette tidspunkt slet ikke var prioriteret i den teologiske uddannelse. Dette ophold i Danmark var med til at føde en sjælesørgerisk bølge, som har påvirket dansk teologi og kirkeliv lige siden.

Grevbo var igen med ved starten på Sjælesorgsinstituttet på Kolonien Filadelfia i 1990, og siden 1995 har han været tilbagevendende gæstelærer på præsternes efteruddannelse i Løgumkloster. Fra januar 1997 og de næste halvandet år var han gæsteprofessor i praktisk teologi ved Det teologiske Fakultet i København og gennemførte en række velbesøgte kurser. I 2013-2015 var han igen gæsteprofessor ved Det teologiske Fakultet i København og gennemførte en masteruddannelse i

sjælesorg med 31 kursister. Desværre blev det ikke indgang til et fast masterkursus i sjælesorg i Danmark. Men flere af forfatterne til denne artikelsamling har været kursister hos Grevbo eller har hentet stor inspiration fra hans to større fagbøger: *Sjælesorgens vei* fra 2006 og *Sjælesorg i teori og praksis* fra 2018.

I bogen *Sjælesorgens vei* præsenterer Grevbo otte forskellige tilgange til sjælesorg og giver dermed et imponerende overblik over den europæiske faglige og kirkelige udfoldelse af sjælesorg i teori og praksis. I sin anden bog udfolder han sin egen "viatoriske" sjælesorg med et grundigt udblik til kirkelig praksis. Grevbo har en meget omfattende definition af sjælesorg. Den er trinitarisk og både livshjælp, troshjælp og åndelig vejledning. Han forholder sig til indvendingen, at når alt er sjælesorg, er intet sjælesorg. Definitionen kan blive så bred, at den er uhåndterlig. Men han fastholder den brede definition.

Grevbo kan ikke finde en retning inden for sjælesorg, som han ikke er i stand til at lære noget positivt af. Samtidig er han ikke bange for at påpege, at dele af den moderne sjælesorg lider under en tynd teologi med en sparsom forankring i klassiske teologi, treenighedslæren, kirken og dens lange tradition. Han er en del af den norske teologiske tradition, hvor teologi og kirke traditionelt er knyttet mere sammen end i Danmark, og allerede i 1985 talte han åbent om bøn og personlig spiritualitet. Dette var ikke just hovedtendensen i min studietid på Det teologiske Fakultet i København i 1980'erne. Kombinationen af hans meget brede definition af sjælesorg og hans teologiske åbenhed over for alle teologiske hovedstrømninger har gjort, at en meget bred gruppe i Skandinavien har kunnet gøre brug af hans erfaring og viden. For mig selv faldt meget på plads, da jeg læste Grevbos to bøger på i alt 1000 siders koncentreret formidling. Dette vil jeg gerne sige med eftertryk, for i det følgende vil jeg lufte en række kritiske spørgsmål til Grevbo og den sjælesorgsbevægelse i Danmark, som han har været med til at skabe. Jeg vil formode, at nogle af de kritiske spørgsmål, jeg har til nogle af Grevbos disciple i Danmark, er identisk med spørgsmål, han også selv vil stille. Men mens Grevbo kan se positive udfordringer ved alle otte sjælesorgsretninger i sin bog, vil jeg altså tillade mig en mere tilbundsående kritik. Så er læseren advaret!

Sjælesorg er - livshjælp og fællesskabsterapi.

For Grevbo er sjælesorg livshjælp, troshjælp og åndelige vejledning. Hans egen teologiske position og forankring i de lutherske kerneværdier, hans nære tilknytning til kirke, liturgi, menighed og kirkeår giver hans sjælesorg en teologisk substans, som kan mærkes. Mens hans udrukte hånd mod enhver form for livshjælp og hans faktiske sidestilling af livshjælp og troshjælp gør teologien omkring

sjælesorg sårbar i den forstand, at livshjælpen kan sætte sig på sjælesorg med den virkning, at sjælesorg i praksis bliver hjælp til at takle det postmoderne menneskes sammensatte og fragmenterede liv her på jorden. Om jeg rammer Grevbo helt præcist med denne kritik, kan jeg godt komme i tvivl om. Jeg læste den unge Grevbos bog: *Det firfoldige menneske* i firserne, da den udkom på dansk og har været præget af Grevbo lige siden. Men spørgsmålet til Grevbo er blevet stående, efter at jeg har læst hans to faglige bøger. Derfor vil jeg gerne nævne det som et åbent spørgsmål.

Derimod er det for mig at se meget tydeligt, at livshjælpen er blevet et synonym for sjælesorg for de fleste af de forfattere, som kommer til orde i artiklerne i bogen. Eller sagt på en anden måde: Evighedsdimensionen er forsvundet eller er stærkt nedtonet i såvel den teoretiske og praktiske sjælesorg i det, som udtrykkes i artiklerne. Lad mig nævne et tydeligt eksempel, nemlig Ole Raakjærs artikel om sygehuspræsten (s.119-135). I middelalderen var præstens vigtigste opgave på hospitalet at anspore de syge til at angre, skrifte og berede dem på det evige liv, sådan at de kunne undgå den evige fortabelse. Men så kom reformationen og gjorde præsten overflødig som formidler af frelsen. Præsten er i den lutherske kirke er i sygehussektoren en udefra kommende person, som trøster, belærer og hjælper patienten til at acceptere sin situation som patient. Sjælesorg er ikke længere at forankre mennesket i den tro på Jesus, som redder fra evig fortabelse og giver evigt liv, men er livshjælp til at takle livet her og nu.

En af Grevbos forgængere på Praktikum på Menighedsfakultetet i Oslo, professor Carl Frederik Wisløff, har en noget anden forståelse af Luthers teologi end Raakjær. Han siger i en tilspidset formulering, at den forkyndelse og sjælesorg, som har kontakt med evigheden, er aktuel til enhver tid. Den forkyndelse og sjælesorg derimod, der har kontakt med tiden, men ikke evigheden, er set fra evighedens synsvinkel aldrig virkelig aktuel. Denne kontakt med evigheden virker meget nedtonet eller helt fraværende i de fleste artikler. Pointen i Wisløffs betoning er ikke at sige, at sjælesorg ikke også omhandler emner fra hverdagen og menneskelivet, men at sjælesorg kristelig set altid tænker evighedsdimensionen og den dobbelte udgang efter døden med.

Den bagomliggende teologiske refleksion handler om, hvorvidt der er et efterliv bag døden, og hvorvidt der er en mulighed for evig frelse eller evig fortabelse. Denne debat popper op igen og igen i den kirkelige debat i Danmark. Men bogen *Sjælesorg i bevægelse* er kommet ud over denne debat. De fleste forfattere antyder et liv efter døden modsat i min studietid, hvor kristendom eksklusivt handlede om livet her og nu og alle termer fra bibelen eller den kirkelige tradition blev tolket i eksistentielle eller politiske kategorier. Men den paulinske tanke om, at et liv uden Gud er et liv uden

håb eller Luthers positive betoning af omvendelse og tro som en forudsætning for og en beredelse til evigt liv – det ligger helt uden for horisonten.

Sagt lidt tilspidset: I en række artikler betones, at sjælesorg også er troshjælp. Men tro forstås som en eksistentiel kategori, som alle mennesker har, også ateisten og agnostikeren. Det ved de måske bare ikke selv. Men en krisesituation, hvor de erfarer sig alene og hjælpeløse, kan udløse en bevidsthed og en erfaring, hvor det kan være vigtigt for præsten som medvandrer at sætte ord på troshjælpen. Troen og troshjælpen er løsrevet fra, at troen altid kommer til det enkelte menneske udefra – gennem forkyndelsens og samtalens nådemiddel, for at give mennesket noget, som det ikke har eller ikke kan føde hos sig selv. Troen kommer udefra gennem forkyndelsen af evangeliet i ord og samtale.

Thomas Gudbergsen gør meget ud af i sin præsentation af Grevbo at understrege, at denne ikke er biblicist eller bogstavtro fundamentalist. Men at han tager udgangspunkt i den store kristne grundfortælling og de centrale kristologiske begivenheder i Bibelen og har et aktivt bibelbrug i sjælesorgen. Det, som forbliver uklart i Thomas Gudbergsens gengivelse og også i Grevbos faglige bøger, er, hvorvidt den evige fortabelse som det bagtæppe, forkyndelsen af evangeliet og den sjælesørgeriske medvandring forudsætter, hører med eller er udeladt. Så vidt jeg kan se, er evig fortabelse afskaffet eller fortiet på en måde, så sjælesorg kun bliver medvandring og livshjælp her i livet. Det er ikke længere den evige troshjælp, hvor den enkelte for Jesu skyld fries fra den evige fortabelse og skænkes evigt liv. Troshjælp, hvis den inddrages, bliver hjælp til at finde den tro i sit eget indre, som alle mennesker har i forvejen.

Livshjælpens konstruktive betydning forud for kristen sjælesorg.

Min kritik af *Sjælesorg i Bevægelse* er derfor meget fundamental. Jeg synes, at bogen trods sine mange detaljer og skildringer af sjælesorgens mange arbejdsgrene indeholder al for lidt egentlig sjælesorg – altså at hjælpe mennesket ind i et trosforhold til den treenige Gud. Egentlig sjælesorg handler for mig at se om at afdække og afsløre, at intet menneske kan klare livet og evigheden uden Gud. En sjælesørger skal være medvandrer på at lede den enkelte til anger og tro. Egentlig sjælesorg har altid regnskabsdagen for øje, for at bruge et bibelsk udtryk, som også er gentaget i præsteløftet. Det betyder ikke, at livshjælp ikke er vigtigt eller nødvendigt. Det er nemlig her, al medvandring starter. Det enkeltmenneske, som vi møder, er aldrig blot et eksemplar af homo sapiens eller én efterkommer af Adam. Det er en levende enhed af krop og sjæl med sine glæder og sorger og personlige historie. Selv når et menneske kommer til præsten med et personligt spørgsmål: Jeg er så

bange for, at døden er en indgang til evig dom, så ligger der en fortælling bag dette spørgsmål og det involverer baggrund, relationer og en bagage af skyld og skam og måske psykiske problemer. Her starter samtalen, og medvandringen med det andet menneske kan være lang, inden en tredje person, som i udgangspunktet er fremmed, introduceres i samtalen og den egentlige sjælesorg begynder (Luk 24,13-35).

I den proces er jeg faktisk taknemmelig for den hjælp og indsigt, jeg har fået fra psykologi, psykiatri, antropologi mv. Jeg holder af at gæste erfarne mennesker, og jeg bliver klogere på mange ting, når jeg fx læser min gamle lærer fra pastoralseminariet Bjarne Lenau Henriksens artikel om sjælesorg i fængslet. Igen og igen henter jeg i artiklerne pointer, som jeg genkender fra mine samtaler som præst, eller fra kaffestuen på Dansk Bibel-Institut i samtaler med livskloge ungdommelige studerende. Alt dette er ikke at foragte, for nu at bruge en jysk underdrivelse, og der er stof til samtaler, forkyndelse og de mange møder med mennesker, som stadig fylder min hverdag.

Det er denne medvandring og livshjælp, som på sigt kan give os taleret i andre menneskers liv, sådan at vi kan formidle sjælesorg i egentlig forstand, Guds ords tugt og trøst. Livshjælpen kradser på et menneskes overflade og personlighed, indtil vi får mulighed for at ”male Kristus for øje” for et medmenneske, for nu at stjæle et udtryk fra Paulus.

Autoritetsspørgsmålet

Jeg kunne for så vidt have lavet en anmeldelse af artikelsamlingen, som udelukkende var positiv. Der siges rigtig meget godt om livshjælp, som vi andre kan bruge og drage nytte af i mange sammenhænge. Men det er en stor udfordring ved bogen, at den stort set er tavs, når det handler om sjælesorg i egentlig forstand: at hjælpe et menneske med Guds ords tugt og trøst, sådan at det hviler i påskebegivenheden som det, der åbner vejen til paradiset.

Thomas Gudbergsen berører flere steder det bagomliggende spørgsmål, som mange teologiske samtaler ender med at diskutere. Hvad er den egentlige autoritet, som er baggrunden og materialet i den sjælesørgeriske samtale og medvandring. For Grevbo er det Kristusbegivenheden, trinitetslæren, den kristne grundfortælling og andre overordnede udtryk, som kan konkretiseres på meget forskellig måde og inddrages i sjælesorgens vej sammen med et medmenneske. Det bibelske materiale må sammenholdes med erfaringen i nutiden og kulturen og eksistere i et konstruktivt samspil med samtiden. Dette er jo rigtigt, men samtidig så overordnet, at det i praksis bliver meget utydeligt, hvad der egentlig er autoriteten.

Hvad sker der, når grundfortællingen siger et og den menneskelige erfaring noget andet? I en kommentar til Leif Andersens bøger kritiseres Menighedsfakultets vedtægter, hvor Bibelen fremhæves som åbenbaring og derfor som absolut autoritet i gudsforholdet. ”Rammerne for teologiske forskning og undervisning er dermed ikke frie”, siger Gudbergesen (297). Nu har Det teologiske Menighedsfakultet i Oslo, hvor Grevbo hele livet har været ansat, jo også et konfessionelt grundlag, om end det er lidt anderledes formuleret end i den danske version. Men er Grevbos forskning og undervisning da ikke fri?

Tilbage til hovedspørgsmålet: forholdet mellem grundfortælling og erfaring. Leif Andersen forklarer det ondes problem med reference til Rom 8,20 sådan, at mennesket indirekte er årsag til naturkatastrofer, sygdom og ulykker i verden. Dette er for Leif Andersen en syndefaldskonsekvens. Ikke at det enkelte menneske selv bærer ansvaret for egen sygdom, understreger Leif Andersen igen og igen og senest i en lille bog i 2020. Men menneskeheden har som art ansvaret for det ondes indtog i verden. En sådan forklaring på ondskaben i verden giver ingen mening set ud fra livserfaringens vinkel, siger Wolf og Gudbergesen (298). Åbenbaringen har den forklaring på det ondes indtog i verden, at det skyldes Adams og menneskehedens kollektive fald. Men sammenhængen er skjult og ikke umiddelbar genstand for erfaring. Det fremgår af den bibelske grundfortælling, sådan som det udfoldes af Paulus i Romerbrevet. Men er grundfortælling åbenbaring eller et religionshistorisk bud, som ikke kan overbyde det postmoderne menneskes erfaring. Her bliver man nødt til at vælge mellem, om livserfaringen er den absolutte autoritet, som overbyder Bibelen.

Når Leif Andersen senere skriver, at Bibelen ved mere om, hvordan jeg har det, end jeg selv gør (298), så udspringer det af Andersens forståelse af Bibelen som åbenbaring. Den afslører et lag i menneskes skyld, som er dybere end personlig erfaring af skyld. Her vil Gudbergesen tilsyneladende kun vide af Bibelens autoritet, hvis det kan bekræftes af erfaring, hvorimod Andersen lader åbenbaringen sige noget dybere end erfaringen. Gudbergesen fortegner Andersens position ved at skrive, at man får indtryk af, at ”Andersen gør sig til talsmand for Bibelen som en manual”. En sådan kritik er fortegnet, men den afslører et dilemma: Er det erfaringen eller åbenbaringen, der er den overordnede autoritet?

Afrunding

På Dansk Bibel-Institut er vi langsomt i gang med at opbygge faget sjælesorg. Vi har en ung lærer, Louise Høgild Pedersen, ansat som ph.d.-studerende med henblik på at specialisere sig fagligt i emnet sjælesorg. Vi havde for nogle år siden besøg af en amerikansk kapacitet inden for sjælesorg. Harald

Senkbeil, forfatter til *The Care of Souls* fra 2019. En fremragende forfatter, som hverken Grevbo eller de øvrige forfattere synes at have bemærket. Vor tid har brug for livshjælp, men har ikke mindst brug for at få sjælesorg bundet til kristendommens evighedsdimensionen, den evige fortabelses bagtæppe, omvendelsen og troens rettedhed mod påskebegivenheden. Om vi kan gøre dette i medvandring og samtale med danske specialister i livshjælp ved jeg endnu ikke. Men jeg håber det.